

การจัดการอาหารโคเนื้อเพื่อผลิตเนื้อคุณภาพสูง (ตอนที่ 3 ข้อปฏิบัติในการขุนโค)

ผศ. วิทยา สุมาลย์ สำนักพัฒนาอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์

ข้อปฏิบัติเมื่อเริ่มขุนโค

- 1) มีน้ำสะอาดให้โคกินตลอดเวลา
- 2) ให้โคกินอาหารชนิดเดียวกับที่โคเคยกินเป็นเวลา 1-2 วัน เช่น ถ้าก่อนซื้อโคเคยกินฟาง ก็ควรให้โคกินฟางหรือหญ้าแห้ง ไม่ควรให้กินหญ้าสดทันทีทันใด
- 3) เมื่อโคเริ่มหายเครียดเริ่มคุ้นเคยกับคอก คือประมาณวันที่ 2-3 จึงเริ่มฝึกให้กินอาหารข้น โดยให้จำนวนน้อยๆก่อน หมั่นสังเกตว่าโคมีอาการผิดปกติหรือไม่ เช่น ท้องอืด ยืนซึม ไม่เคี้ยวเอื้อง เป็นต้น ถ้าโคปกติดี ให้เพิ่มอาหารข้นอีกในวันที่ 5-6 และเพิ่มขึ้นเรื่อยๆจนถึงปริมาณที่ต้องการในวันที่ 14-15
- 4) ให้ยาถ่ายพยาธิตัวกลมและพยาธิใบไม้ ยาถ่ายพยาธิมีขายในท้องตลาดหลายชนิด
- 5) ฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาด ซึ่งในแต่ละท้องที่อาจจะไม่เหมือนกัน แต่โรคที่สำคัญคือ โรคปากและเท้าเปื่อย 3 ชนิด กับโรคเฮอร์ปีสไวรัส (โรคคอบวม) รายละเอียดควรปรึกษาปศุสัตว์อำเภอ
- 6) ถ้าโคมีเห็บมาก ควรใช้ยาฆ่าเห็บพ่นบนตัวโคเพียงครั้งเดียว เช่น อาซูนโทนหรือเซฟวิน รายละเอียดอ่านได้จากสลากยา
- 7) ถ้าจำเป็นต้องตอนโค (เพราะความต้องการของตลาด) ก็ควรตอนในระยะเริ่มขุน การตอนควรใช้เข็มตอน (เบอร์ดีชีโซ่)
- 8) เริ่มให้อาหารโคขุนในคอกขุน โดยพิจารณาให้ได้กินอาหารคิดเป็นน้ำหนักแห้งประมาณ 2.5 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว
- 9) หญ้าสดเป็นอาหารโคขุนที่ดีที่สุด เกียวหญ้าสดให้โคขุนกินอย่างเต็มที่ แล้วเสริมด้วยอาหารข้น คิดตามน้ำหนักของโคเป็นสำคัญ
- 10) อาหารข้นที่ใช้เลี้ยงโคขุนควรเริ่มให้ทีละน้อยๆ ใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ ในการเพิ่มอาหาร
- 11) ควรมีแร่ธาตุก้อนแขวนไว้ให้โคเลียกินตลอดเวลา

ปัจจัยที่มีผลต่อการขุนโค

1. เพศ

- 1) ประเทศไทยมีกฎหมายห้ามฆ่าโคเพศเมีย นอกจากจะได้รับคำรับรองจากสัตวแพทย์ว่าไม่สามารถให้ลูกได้ (เป็นหมัน) การขุนโคเพศเมียจึงทำได้ยาก
- 2) โครุ่นเพศผู้ไม่ตอนจะมีอัตราการเจริญเติบโตวันสูงกว่าโครุ่นเพศผู้ตอน ประมาณ 5-10 เปอร์เซ็นต์ และมีประสิทธิภาพการใช้อาหารสูงกว่าประมาณ 3-5 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้เพราะฮอร์โมนจากลูกอันทะเป็นตัวเร่งการเจริญเติบโต
- 3) โครุ่นเพศผู้ตอนจะมีอัตราการเจริญเติบโตวันสูงกว่าโครุ่นเพศเมีย ประมาณ 10-15 เปอร์เซ็นต์ และมีประสิทธิภาพการใช้อาหารสูงกว่า 5-10 เปอร์เซ็นต์

4) โครูนเพศเมียจะโตเต็มที่ (เริ่มสะสมไขมัน) ก่อนโครูนเพศผู้ประมาณ 30-40 วัน จึงสามารถส่งตลาดได้เร็วกว่า แต่อาจไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เพราะมีขนาดซากเล็ก

5) ราคาโครูนเพศเมียที่จะซื้อมาขุน (ไม่ใช่โคพันธุ์) มักจะถูกกว่าโครูนเพศผู้ แต่เมื่อขุนเสร็จแล้ว มักจะได้ราคาต่ำกว่าโครูนเพศผู้เช่นกัน

6) โคเพศเมียมีปัญหาเรื่องการเป็นสัด และการท้องในขณะขุน ซึ่งสามารถแก้ไขได้ด้วยการตอน แต่การตอนโคเพศเมียค่อนข้างจะยุ่งยาก และเป็นการเสี่ยงพอสมควร

7) โคเพศเมียมีคุณภาพซากและเปอร์เซ็นต์ซากต่ำกว่าโคเพศผู้เล็กน้อย

8) ตลาดเนื้อชั้นสูงในกรุงเทพฯ ต้องการเนื้อที่มีไขมันแทรก จึงไม่สามารถใช้โคเพศผู้ที่ไม่ตอน

9) ตลาดเนื้อพื้นบ้านทั่วไปต้องการเนื้อที่มีไขมันหุ้มซากหนาๆ และไขมันมีสีเหลืองเข้ม ส่วนโคเพศผู้ตอนหรือโคเพศเมียที่มีอายุมาก (เรียกว่า “วัวมัน”) โดยให้ราคาสูงกว่าโคเพศผู้ไม่ตอน

10) ตลาดเนื้อที่ใช้เนื้อสำหรับทำลูกชิ้นต้องการเนื้อที่ไม่มีมัน สีเข้ม จึงนิยมใช้โคเพศผู้ไม่ตอน

11) ตลาดมาเลเซีย ซึ่งพ่อค้าไทยส่งโคมีชีวิตผ่านชายแดนเข้าไปจำหน่าย มีความต้องการโคเพศผู้ไม่ตอน

12) การขุนโคเพศผู้ไม่ตอนแบบซึ่งรวมกัน คอกหลายตัว จะมีปัญหาเรื่องการขวิดกัน

2. อายุโค

มีข้อคำนึงดังนี้

1) ถ้าลูกโครับอาหารอย่างเต็มที่มาตั้งแต่แรกคลอดอย่างต่อเนื่อง อัตราการเจริญเติบโตต่อวัน จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และจะสูงสุดเมื่ออายุประมาณ 1 ปี แล้วค่อยๆ ลดลงเรื่อยๆ จนถึงอายุเต็มวัย (4-5 ปี) อัตราการเจริญเติบโตจะเป็นลบ หรือน้ำหนักตัวจะเริ่มลดลง ดังนั้นถ้านำโคที่อ้วนแล้วมาขุน ควรเลือกลูกโคที่อายุไม่เกิน 1 ปี แต่ถ้าหากว่าโคที่นำมาขุนนั้นอยู่ในสภาพผอม (แต่สุขภาพดีไม่แคะแกรน) โคอายุ 2 ปี จะมีอัตราการเจริญเติบโตต่อวันสูงกว่าโคอายุ 1 ปี และโคอายุ 1 ปี มีอัตราการเจริญเติบโตต่อวันสูงกว่า โคหย่านม อย่างไรก็ตาม เมื่อคิดถึงค่าทางเศรษฐกิจแล้ว มิใช่ว่าโคอายุ 2 ปี ซึ่งมีอัตราการเจริญเติบโตต่อวันสูงนั้นจะดีกว่าโคหย่านม เพราะโคอายุ 2 ปีกินอาหารมากกว่าโคหย่านมในการเปลี่ยนเป็นน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัมเท่ากัน (ประสิทธิภาพการใช้อาหารด้อยกว่าโคหย่านม) ดังนั้นค่าอัตราการเจริญเติบโตต่อวัน จึงไม่ได้เป็นปัจจัยที่สำคัญนักในแง่ของกำไรหรือขาดทุนในการเลี้ยงโคขุน อาจจะใช้ได้เพียงเพื่อเปรียบเทียบในระหว่างโคที่มีอายุและขนาดเท่ากันเท่านั้น ส่วนประสิทธิภาพการใช้อาหารนับว่าเป็นสาเหตุที่สำคัญในคัดโคมาขุน

2) ถ้าความแตกต่างของราคาระหว่างโคก่อนขุนกับโคหลังขุนมีมาก ควรจะขุนโคใหญ่ แต่ถ้าลูกโค ก่อนขุนมีราคาสูงควรจะขุนตั้งแต่อายุยังน้อย เพื่อประหยัดเงินค่าตัวโคแต่หวังกำไรจากการเจริญเติบโต

3) ถ้าอาหารชั้นมีราคาถูก ควรขุนโคตั้งแต่อายุยังน้อย แต่ถ้าอาหารชั้นราคาแพงควรจะขุนโคใหญ่ เพื่อลดระยะเวลาขุน

4) การขุนโคอายุน้อยต้องใช้เวลามากกว่าการขุนโคใหญ่ โคหย่านมใช้เวลาขุนประมาณ 10 เดือน โคอายุ 1 ปีใช้เวลาขุนประมาณ 8 เดือน โคอายุ 18 เดือนใช้เวลาขุนประมาณ 6 เดือน โคอายุ 2 ปีใช้เวลาขุนประมาณ 4 เดือน โคโตเต็มวัยใช้เวลาขุนประมาณ 3 เดือน ดังนั้น ถ้าตลาดระยะสั้นดีหรือต้องการผลตอบแทนเร็วควรขุนโคใหญ่ แต่ถ้าตลาดระยะยาวดีหรือตลาดยังไม่แน่นอนควรขุนโคเล็ก เพื่อยืดเวลาและโคเจริญเติบโตไปเรื่อยๆ ส่วนโคใหญ่จะประวิงเวลาไม่ได้เพราะระยะหลังๆ ของการขุนโคใหญ่โตช้ามาก

5) โคอายุน้อยต้องการอาหารที่มีโปรตีนสูงและอาหารหยาดคุณภาพดี ดังนั้นถ้ามีหญ้าสดคุณภาพสูงก็สามารถขุนโคอายุน้อยได้ แต่ถ้ามีฟางเพียงอย่างเดียวก็ควรขุนโคใหญ่

6) ถ้าผู้เลี้ยงยังมีประสบการณ์น้อยก็ควรจะขุนโคใหญ่ เพราะโคใหญ่มีปัญหาในการเลี้ยงดูน้อยกว่าโคเล็ก

7) ถ้าจะผลิตเนื้อโคขุนส่งตลาดชั้นสูง โคที่ขุนเสร็จแล้วไม่ควรจะมีอายุเกิน 3 ปี

8) ถ้าจะผลิต “วัวมัน” ส่งตลาดธรรมดา ควรจะเลือกโคเต็มวัยมาขุน เพื่อจะได้มีไขมันมากและสีเหลือง

3. สภาพโค

สภาพโคที่ซื้อมาขุนมีสภาพต่างกัน เช่น อ้วนสมบูรณ์ ผอมแต่ไม่แคระแกรน และผอมแคระแกรน จะได้ผลตอบแทนต่างกัน กล่าวคือ โคที่อยู่ในลักษณะผอมเพราะขาดอาหารมาระยะหนึ่งแต่ไม่ถึงกับ แคระแกรน จะมีอัตราการเจริญเติบโตและประสิทธิภาพการใช้อาหารดีกว่าโคที่เคยได้รับอาหารสมบูรณ์มาตลอด เรียกการเติบโตอย่างรวดเร็วลักษณะนี้ว่า “การเติบโตชดเชย” ดังนั้น การเลือกโคประเภทนี้มาขุนย่อมได้กำไรดี เพราะนอกจากมีการเติบโตชดเชยแล้วราคาโคก่อนขุนก็ถูกด้วยการที่โคได้รับอาหารน้อยมาระยะหนึ่งนั้น ร่างกายจะไม่มีการสร้างกล้ามเนื้อเพิ่มขึ้น แต่โครงร่างหรือกระดูกยังคงเติบโตขึ้นเรื่อยๆ เมื่อได้รับอาหารดีภายหลังก็จะเพิ่มน้ำหนักตัวได้อย่างรวดเร็ว ในกรณีโคพื้นเมืองที่มีขนาดโตเต็มวัยแล้ว แต่อยู่ในสภาพผอม (เช่น โคงาน) เมื่อนำมาขุนก็สามารถเพิ่มน้ำหนักได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน และเป็นที่ต้องการของตลาด “วัวมัน”

4. ลักษณะทางกายภาพของโค

เมื่อสามารถตัดสินใจได้แล้วว่าจะเลือกโคพันธุ์ เพศ วัย และสภาพอย่างไรมาแล้ว ถ้ามีโอกาสคัดเลือกเพียงบางตัวมาจากกลุ่มโคประเภทเดียวกัน มีหลักในการพิจารณาจากลักษณะภายนอกได้ดังนี้

1) เลือกโคที่มีกระดูกใหญ่ กระดูกที่สังเกตและเปรียบเทียบได้ง่ายที่สุด คือ กระดูกเชิง อันที่จริงกระดูกมีราคาต่ำกว่าเนื้อมาก แต่จากผลงานวิจัยยืนยันว่าโคที่มีกระดูกใหญ่จะมีอัตราการเจริญเติบโตและประสิทธิภาพการใช้อาหารดีกว่าโคกระดูกเล็ก เมื่อขุนจนอ้วนแล้วพบว่า ขนาดของกระดูกมีความสัมพันธ์ทางบวกกับปริมาณเนื้อ คือ โคที่มีกระดูกใหญ่จะมีโครงร่างใหญ่และมีเนื้อมากด้วย เพราะกระดูกเป็นที่ยึดเกาะของกล้ามเนื้อ การเพิ่มน้ำหนักของกระดูกเมื่อคิดเป็นเปอร์เซ็นต์แล้วน้อยมากเมื่อเทียบกับการเพิ่มน้ำหนักเนื้อของโคที่กระดูกใหญ่

2) ระยะห่างระหว่างกระดูกก้นกบและระยะห่างระหว่างกระดูกเชิงกรานมาก แสดงว่าโคตัวนี้มีสะโพกหนา

3) กระดูกก้นกบอยู่ห่างจากกระดูกเชิงกราน แสดงว่าโคตัวนี้มีส่วนของสะโพกยาวจากข้อที่ 2 และข้อที่ 3 ทำให้โคตัวนี้มีเนื้อส่วนท้ายมาก (ซึ่งมีราคาแพง)

4) ส่วนของลำตัวยาวแต่ไม่ต้องลึกมากนัก เพราะครึ่งล่างของลำตัวโคมีเนื้อน้อยและราคาต่ำ

5. การจัดการฟาร์มโคขุน

1) ให้โคอยู่ในคอกตลอดเวลา หรือถ้าเลี้ยงเพียง 2-3 ตัว อาจจะจูงโคมาผูกกลมได้ร่วมไม้กล้วยคอก บ้างก็ได้ ไม่นิยมปล่อยโคลงไปแทะเล็มหญ้าในแปลง เพราะทำให้โคต้องเสียพลังงานมาก และทำให้หญ้า เสื่อมโทรมด้วย อย่างไรก็ตาม ถ้าจะเลี้ยงโคโดยวิธีปล่อยให้กินหญ้าในแปลงก็ได้ แต่ต้องพยายามไม่ให้โค ต้องเดินมาก และไม่ควรให้แทะเล็มขณะแดดร้อนจัด

- 2) ให้โคกินอาหารข้นวันละ 1 2 หรือ 3 ครั้ง ในเวลาใดก็ได้แต่ให้สม่ำเสมอเหมือนกันทุกวัน
- 3) ให้โคกินอาหารหยาบเช่น หญ้า ฟาง ข้าวโพด ยอดอ้อย เปลือกสับปะรด ได้อย่างเต็มที่
- 4) มีน้ำสะอาด (น้ำบ่อก็ใช้ได้) ให้โคตลอดเวลา
- 5) เปลี่ยนวัสดุรองพื้นคอกเมื่อเห็นว่าชื้นแฉะ
- 6) ถ้าอากาศร้อนมากควรฉีดน้ำหรืออาบน้ำให้โคบ้าง
- 7) หมั่นสังเกตพฤติกรรมปกติของโคแต่ละตัว ถ้าเห็นว่าโคตัวใดมีอาการผิดปกติไปจากปกติ แสดงว่าอาจจะไม่ค่อยสบาย ต้องหาสาเหตุและรีบแก้ไข หรือรีบปรึกษาสัตวแพทย์

6. การเจริญเติบโตของโค

- 1) โคจะเจริญเติบโตวันละ 0.6-1.2 กิโลกรัมต่อวัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ พันธุ์ เพศ คุณภาพอาหาร และการเอาใจใส่เลี้ยงดู
- 2) การเสียดายอาหารข้นโดยให้น้อยกว่าที่กำหนดจะทำให้โคเติบโตช้าต้องใช้ระยะเวลานาน จึงจะ ถึงกำหนดส่งตลาด ซึ่งมีผลทำให้ขาดทุนหรือกำไรน้อยลง
- 3) ระยะแรกของการขุนโคจะเจริญเติบโตดีกว่าระยะปลาย
- 4) สามารถประมาณการเจริญเติบโตของโคได้ โดยการวัดรอบอกโคเดือนละครั้ง โดยใช้สายวัดตัด เส้น 2 เส้นต่อกัน วัดรอบอกโคบริเวณซอกขาหน้า ให้สายวัดตึงพอดีจะทำให้ขนราบติดผิวหนัง ในระยะ เพ็ญขุนใหม่ๆ (โคยังพอมอยู่) รอบอกเพิ่มขึ้น 1 เซนติเมตรเท่ากับน้ำหนักเพิ่มขึ้นประมาณ 5 กิโลกรัม แต่เมื่อโคอ้วนมากแล้ว 1 เซนติเมตรมีค่าเท่ากับน้ำหนักเพิ่มขึ้นประมาณ 8 กิโลกรัม

ลักษณะโคที่พร้อมส่งตลาด

- 1) เมื่อก้ามเนื้อของโคเจริญเกือบเต็มที่หรือเต็มที่แล้ว ร่างกายโคจะเริ่มสะสมไขมันแทรกอยู่ใน กล้ามเนื้อและหุ้มอยู่นอกกล้ามเนื้อ (ใต้ผิวหนัง) จุดที่สังเกตได้ชัดจากภายนอก คือ บริเวณ 2 ข้างของ โคนหาง ถ้าไขมันตรงจุดนั้นขึ้นมาพอสมควรแล้วแสดงว่าโคถึงกำหนดส่งตลาดแล้ว ถ้าหากยังชะลอต่อไปกว่าไรจะค่อยๆ ลดลง เพราะระยะนี้น้ำหนักโคจะเพิ่มน้อยมากในขณะที่ต้องกินอาหารมาก
- 2) ถ้าจะส่งตลาดที่ไม่เข้มงวดเรื่องไขมันควรจะรีบส่งตลาดตั้งแต่โคอ้วนเต็มที่ โดยที่ไขมันยังไม่ ขึ้นมาให้เห็น

ซากและเนื้อโคขุน

- 1) ควรให้โคอดอาหาร 20-24 ชั่วโมงก่อนฆ่า (กินน้ำได้)
- 2) ซากสด หมายถึง สิ่งที่ได้หลังจากฆ่าโคแล้วตัดเอาหัว หน้าแข้ง หนังและเครื่องในออกไปแล้ว ในโรงฆ่าสัตว์ใหญ่ๆ หัวไปจะแบ่งซากออกเป็น 4 ชิ้น โดยผ่าซีกซาก แล้วตัดครึ่งแต่ละซีกที่ระหว่างซี่โครงที่ 12 กับ 13 เรียกภาษาชาวบ้านว่า “ผ่าซีก”
- 3) โดยปกติโคขุนจะได้ซากสดประมาณ 58-61 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักมีชีวิตก่อนฆ่า ซึ่งขึ้นอยู่กับ พันธุ์ ขนาด และความอ้วนของโค โคที่มีขนาดใหญ่และอ้วนจะมีเปอร์เซ็นต์ซากสูง
- 4) เมื่อเอาซากไปแช่ในห้องเย็น 3 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 48 ชั่วโมง น้ำหนักซากจะลดลงอีก ประมาณ 3 เปอร์เซ็นต์ เรียกว่า “ซากเย็น” ซึ่งตลาดชั้นสูงซื้อขายกันด้วยน้ำหนักซากแบบนี้
- 5) ซากโคขุนที่ดีควรมีไขมันหุ้มตัวกลางหลังหนาประมาณ 1-2 เซนติเมตร
- 6) โคขุนที่ดีควรมีไขมันแทรกอยู่ในเนื้อเพื่อให้เนื้อมีความชุ่มฉ่ำ บริเวณที่สังเกตไขมันแทรกได้ชัด คือ ที่หน้าตัดเนื้อสันเมื่อผ่าสี่